

Лісова Т.В.,

доцент кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

Згідно зі ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Відповідно до Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затвердженої Законом України від 21.12.2010 р. № 2818-VI, стан земельних ресурсів в Україні близький до критичного.

На переконання фахівців, кризовий, а місцями – катастрофічний стан земельних ресурсів України та негативні явища у землекористуванні, що є наслідками недоліків у системі правового регулювання охорони та відновлення земель в нашій державі, підкреслюють необхідність вдосконалення правового регулювання земельних відносин в Україні.

Негативні процеси як природного, так і техногенного характеру впливають на стан земель сільськогосподарського, лісогосподарського та іншого призначення. Це потребує вжиття комплексу відповідних адекватних заходів. Серед них самостійне місце займають рекультивація, консервація, відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва та ін.

Зазначимо, що терміни «відновлення» і «відтворення» не є тотожними.

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови, термін «відновлювати» означає надавати попереднього вигляду чому-небудь пошкодженому, зіпсованому, зруйнованому [1, с. 175]. Водночас термін «відтворення», зокрема «відтворення природних ресурсів» – штучне

підтримання кількості природних ресурсів на певному рівні [1, с. 182]. Очевидно, що рекультивація порушених земель, консолідація земель сільськогосподарського призначення, консервація деградованих і малопродуктивних земель є різними правовими формами відновлення земель.

Відновлення земель можливе не тільки в межах окремої категорії. Відновлення – це і поліпшення якісного стану земель сільськогосподарського та лісогосподарського призначення, які використовуються в якості основного засобу виробництва. Йдеться про відновлення їх якісного стану, зокрема про відновлення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель. Певна специфіка притаманна і відновленню особливо охоронюваних земель. Штучно створені земельні ділянки також підлягають відновленню. Проте відновлення повинно стосуватися не тільки якісного стану земель, а й інших параметрів, наприклад, відновлення порушених земель. Воно має здійснюватись в різних правових формах.

Так, порушені землі потребують проведення рекультивації. Як слушно зазначають деякі науковці, рекультивацією земель є законодавчо забезпечений комплекс організаційно-правових, технічних, фінансових, землевпорядних та інших дій, пов'язаних з виконанням органами державної влади та місцевого самоврядування належних їм функцій і повноважень, а також власниками землі і землекористувачами прав і обов'язків щодо використання й охорони земель різних категорій з метою відтворення порушеного внаслідок антропогенного впливу природного стану і функціонального призначення землі, як об'єкта права власності українського народу й основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави.

Деградовані та малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним, потребують проведення заходів консервації, спрямованих на відновлення їх якісного стану, шляхом припинення їх господарського використання на визначений термін та залуження або заліснення.

В умовах утворення дрібних земельних ділянок сільськогосподарського

призначення, непридатних або малопридатних для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, правовою формою відновлення земель слід вважати і консолідацію земель сільськогосподарського призначення.

Яка, як наголошують науковці, має супроводжуватися переведенням площ ріллі у більш екологічно стабільні види угідь, відновленням лісосмуг, меліоративних систем, іншими заходами із раціональної організації консолідованих земельних ділянок, а отже, і розроблення теоретичної основи для правового механізму консолідації.

Проте у певних випадках йдеться і про відтворення земель як складової їх відновлення. Так, про відтворення земель йдеться у разі відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва.

Визначення втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва та підстави їх відшкодування містяться у ст. 207 Земельного кодексу України. Так, відповідно до ст. 207 Земельного кодексу України втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва включають: а) втрати сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників; б) втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель; в) втрати сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, перелогів, сінокосів, пасовищ), лісових земель та чагарників як основного засобу виробництва в сільському і лісовому господарстві внаслідок вилучення (викупу) їх для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісогосподарським виробництвом; г) втрати, завдані обмеженням прав власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів; г) втрати, завдані погіршенням якості угідь внаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування або держави; д) втрати, завдані у зв'язку з виключенням сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників із господарського обігу внаслідок встановлення охоронних, санітарних та інших захисних зон.

Втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, зумовлені вилученням сільськогосподарських угідь, лісових земель та

чагарників, підлягають відшкодуванню і зараховуються до відповідних бюджетів у порядку, визначеному Бюджетним кодексом України.

Отже, втрати не підлягають перерахуванню на рахунки громадян і юридичних осіб, у яких вилучаються сільськогосподарські або лісові угіддя.

Кошти, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, використовуються на освоєння земель для сільськогосподарських і лісогосподарських потреб, поліпшення відповідних угідь, охорону земель відповідно до розроблених програм та проектів землеустрою, а також на проведення інвентаризації земель, проведення нормативної грошової оцінки землі. Використання цих коштів на інші цілі не допускається.

Головним компонентом втрат виступають сільськогосподарські угіддя, у першу чергу рілля (грунти) як найцінніша складова земель сільськогосподарського призначення. До цієї категорії втрат належать також багаторічні насадження, перелоги, сінокоси, пасовища тощо.

Вилучення (вкуп) сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським чи лісогосподарським використанням, безпосередньо пов'язано з виключенням їх з останнього. Зазначене означає, що сільськогосподарські й лісові угіддя перестають виконувати роль основного засобу сільськогосподарського виробництва чи лісового господарства. У результаті виключення їх з обігу власники несуть певні втрати, що полягають у недержанні певної частини сільськогосподарської й лісогосподарської продукції (доходів), що обумовлено зменшенням площі сільськогосподарських угідь і лісових земель, які раніше використовувались як основний засіб виробництва в сільському чи лісовому господарстві.

Як слушно наголошується у наукових працях, правовий режим земель сільськогосподарського призначення покликаний насамперед забезпечити ґрунтову родючість земель, тобто охорону якості сільськогосподарських угідь

(якісний аспект), і по-друге, збереження площі цих земель і запобігання зменшенню їх площ (йдеться про кількісний аспект) [2].

Якщо перше завдання вирішується здійсненням комплексу заходів збереження й підвищення родючості ґрунтів, захисту земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування; інших процесів, що призводять до деградації земель (меліорації), а також інших заходів, передбачених статтями 166, 171 і 172 Земельного кодексу, то друге завдання забезпечується іншим шляхом (як правило, регулюванням надання й вилучення (викупу) цих земель, установленням обмежень для їх переведення до несільськогосподарських) [3, с. 264].

Заходи щодо відновлення земель зазвичай мають екологічну спрямованість. Проте, у чинному земельному законодавстві залишаються недостатньо врегульованими суспільні відносини у сфері відновлення земель. Правові норми з питань виконання заходів з відновлення якісного стану порушених внаслідок промислової та іншої діяльності земель, закріплені у нормативно-правових актах різної юридичної сили, мають переважно загальний чи декларативний характер, несистематизовані, що призводить до виникнення юридичних прогалин та колізій у механізмі правового регулювання земельних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [ред. – упоряд. Бусел В.Т.] – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Жиравецький Т. Використання земель за цільовим призначенням як принцип земельного права [Електронний ресурс] / Т. Жиравецький. – Режим доступу: <http://www.Lawyer.org.ua/?wr&i&d595>.
3. Мельник Н.О. Сучасні правові проблеми відшкодування втрат сільськогосподарського чи лісогосподарського виробництва / Н.О. Мельник // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 108. – С. 263 – 270.